

Barbara Czuba
Joanna Inglot-Kulas
Katarzyna Król

PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA TECHNICZNO-EKONOMICZNA
IM. KS. B. MARKIEWICZA W JAROSŁAWIU

PSYCHOSPOŁECZNE STRATEGIE WSPIERAJĄCE ZDOLNOŚCI UCZNIĄ WE WSPÓŁCZESNEJ EDUKACJI

PSYCHOSOCIAL STRATEGIES SUPPORTING THE STUDENT'S ABILITIES IN CONTEMPORARY EDUCATION

Streszczenie: Każdy jest inny, inaczej się zachowuje, ma inne preferencje i charakter, może posiadać także odmienne zdolności. Czym one są? Czym się charakteryzują osoby uzdolnione? Jak wcześnie lub kiedy najpóźniej mogą się ujawnić zdolności człowieka? Czy zdolności związane są bardziej z czynnikami wrodzonymi, czy może zależą od środowiska i kształcenia? Czy w każdym wieku można rozwijać swoje zdolności? Czy może tylko wczesne wykrycie i kształcenie pozwala na rozwinięcie talentu? Współcześnie uważa się, że tyle jest rodzajów zdolności, ile jest różnych aktywności człowieka. Oczywiście, wraz z powstającymi i wcześniej nieznanymi dziedzinami aktywności mogą się pojawiać nowe uzdolnienia i ich struktury. Jednocześnie część zdolności ulega zanikowi z powodu braku zapotrzebowania społecznego na konkretne usługi w specyficznych polach aktywności. Wiele rzadkich uzdolnień trudno jest zidentyfikować. Wskaźniki określane jako zachowania znamionujące zdolności mogą być niekiedy nieprawidłowo interpretowane przez osoby i nauczycieli, którzy nie posiadają odpowiedniej wiedzy i doświadczenia w zakresie zdolności. Dlatego ważne jest odpowiednie kształcenie nauczycieli, którzy potrafiliby rozpoznać i identyfikować zdolności uczniów oraz zaproponować programy wychowawcze i edukacyjne pozwalające na ich rozwój. Zarówno upowszechnianie wiedzy teoretycznej, jak również wymiana informacji i doświadczeń w zakresie dobrych praktyk aktualnie realizowanych, a także zve-

ryfikowanych historycznie są nieodzowne dla twórczego poszukiwania najlepszych rozwiązań dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W artykule znajdują się informacje związane z najnowszymi badaniami i koncepcjami zdolności i twórczości, jak również przykłady dobrych praktyk w kształceniu uczniów zdolnych.

Słowa kluczowe:

uczeń, edukacja, zdolności, kreatywność, twórczość, talent, metody.

Summary: Everyone is different, behaves differently, has different preferences and character, he may also have different abilities. What are they? What characterizes gifted people? How early or when can human abilities become apparent at the latest? Are abilities related more to innate factors or do they depend on the environment and education? Can you develop your skills at any age? Or is it only early detection and training that allows you to develop talent? It is now believed that there are as many types of abilities as there are various human activities. Of course, along with emerging and previously unknown fields of activity, new talents and their structures may appear. At the same time, part of the capacity is disappearing due to the lack of public demand for specific services in specific fields of activity. Many rare talents are difficult to identify. Indicators referred to as abilities that characterize abilities may sometimes be misinterpreted by persons and teachers who do not have adequate knowledge and experience in the field of abilities. That is why it is important to properly train teachers who can recognize them and identify students' abilities and propose educational and educational programs allowing their development. Both the dissemination of theoretical knowledge and exchange of information and experience in the field of good practices currently implemented as well as historically verified are indispensable for the creative search for the best solutions for students with special educational needs. The article contains information related to the latest research and concepts of ability and creativity, as well as examples of good practices in the education of talented students.

Keywords:

student, education, abilities, creativity, methods.

Wstęp

Na zachowania i osiągnięcia każdej jednostki wpływają jej najsilniejsze, przeważające talenty. Talent to naturalnie powtarzający się wzorzec myślenia, odczuwania i zachowania, który może znaleźć pożyteczne zastosowanie [Kubala-Kulpińska 2018, s. 56]. Każdą osobę wyróżniają inne umiejętności, talenty, czy silne strony. Poznanie ich znacznie ułatwia określenie kierunku do osiągnięcia jak najlepszych efektów.

Z każdym rokiem środowisko wymaga od dziecka coraz więcej, stawiając przed nim nowe wyzwania oraz zachęcając do wyznaczania i dążenia do coraz to ciekawszych celów. Osiąganie celów daje dziecku satysfakcję i powoduje jego wzrost pewności siebie, dzięki czemu staje się ono bardziej zmotywowane i zaangażowane w proces uczenia się. Umysł dziecka poddawany jest nieustannym ćwiczeniom – to swoisty trening mentalny [Stępień-Cach, Sztorc 2019, s. 57] wykonywany każdego dnia. Ideą treningu jest zrównoważony rozwój sfery poznawczej, emocjonalnej i społecznej. Rozwija on w dzieciach umiejętności społeczne, a także kształtuje emocje. Stosowanie treningu mentalnego w szkole w znacznym stopniu przyczyniłoby się do skuteczności uczenia się, a tym samym większej świadomości, koncentracji, motywacji oraz wykorzystania technik i metod poznawczych (np. mnemotechniki, strategii koncentracji i powtarzania, mapy myśli, praktyki uważności¹ czy organizowania własnej pracy, czasu, przestrzeni). Najkorzystniejszy wpływ na rozwój dziecięcych mózgów (z neurobiologicznej perspektywy) mają najbardziej „nieprzydatne” czynności, jak gry i zabawy, opowiadanie bajek, czy beztroskie, pozbawione jakiegokolwiek celu śpiewanie [Hüther, Hauser 2014, s. 110].

Nie rozumiejąc mechanizmów sterujących procesami uczenia się i zapamiętywania, nauczyciele i rodzice nie są w stanie stworzyć szkół, które wykorzystywałyby potencjał dzieci i skutecznie wspierałyby je w rozwoju. W obecnym systemie edukacyjnym wiele talentów nigdy nie zostaje odkrytych. Strata

¹ Praktyka uważności – *mindfulness*, może w znacznym stopniu pomóc dzieciom i młodzieży zarówno w osiąganiu lepszych wyników w nauce, jak również rozwiązywaniu osobistych trudności. Uważność pomaga ograniczyć niepożądane zachowania będące wynikiem przeżywania trudnych emocji. *Mindfulness* to szczególnie rodzaj świadomej i nieosądzającej uwagi, skierowanej na bieżącą chwilę. Uważność: poprawia koncentrację uwagi, pozwala aktywnie, świadomie nią dysponować oraz ignorować czynniki rozpraszające; pozwala bardziej świadomie i aktywnie doświadczać rzeczywistość; umożliwia podchodzenie do doświadczeń z otwartym umysłem i ciekawością; zwiększa równowagę emocjonalną i odporność na stres; pomaga nabrać dystansu do sytuacji i spojrzeć na nią obiektywnie; rozwija cierpliwość i pomaga wytrwale dążyć do celu; wzmacnia odporność psychiczną; pozwala doświadczać uczucia własnej skuteczności, wewnętrznej siły i aktywnej postawy; ułatwia harmonijne współistnienie z innymi; rozwija empatię [Goetz 2018, s. 47].

ta dotyczy nie tylko samych dzieci, które stopniowo tracą motywację do wszelkiego działania, ale także całego społeczeństwa [Żylińska 2014, s. 7–8].

Organizowanie i stymulowanie aktywności własnej ucznia

Organizowanie i stymulowanie aktywności własnej ucznia powinno być jednym z kluczowych zadań szkolnej edukacji. Nauczyciel powinien być moderatorem działań uczniów, a efekty kształcenia powinny zależeć przede wszystkim od ich zasobów i pracy [Stępień-Cach, Sztorc 2019, s. 59]. Uczniowie niestety w przeważającej większości nie wiedzą jak pracować oraz jak się uczyć, by osiągać optymalne wyniki.

Rozwijanie talentów – zarówno dzieciom, jak i dorosłym – przychodzi tym łatwiej, im większą sprawia im to radość. Radości tej nie da się wywołać, nie można też nakazać jej odczuwania – można ją jedynie w sobie odnaleźć. To zaś możliwe jest tylko wtedy, gdy to co się robi, jest dla jednostki naprawdę ważne, kiedy ma dla niej znaczenie. Przymus osiągnięcia określonych wyników niszczy w dzieciach ich naturalną radość poznawania, z którą przychodzą na świat. Nauka sprawia przyjemność tylko wtedy, gdy dziecko widzi sens w przyswajaniu nowej wiedzy [Hüther, Hauser 2014, s. 97, 159].

Każde dziecko jest wysoce utalentowane w niepowtarzalnym, tylko dla niego szczególnym znaczeniu. Obfitość połączeń neuronalnych, z jakimi człowiek się rodzi, wciąż nie jest należycie doceniane. Wychowanie powinno przede wszystkim polegać na zapewnieniu dziecku otoczenia, które umożliwi mu zbieranie doświadczeń, dzięki którym jak najwięcej istniejących w mózgu połączeń zostanie zachowanych. Środowisko to powinna cechować radość dziecka z odkrywania, badania i poznawania otaczającej je rzeczywistości. Tylko wtedy zdoła ono zachować wrodzoną potrzebę odkrywania i kształtowania świata, swoją otwartość oraz zdolność nawiązywania kontaktów. Z perspektywy neurobiologicznej celem wychowania może być jedynie wspieranie dziecka w rozwijaniu jego różnego rodzaju kompetencji. Realizacja tego celu jest możliwa tylko wtedy, gdy dziecko będzie zachęcane i będzie mogło samodzielnie działać, kiedy będzie do tego zachęcane i inspirowane. Odkrywanie i rozwijanie przez dziecko jego własnych umiejętności możliwe jest dzięki wyrozumiałości i odpowiedniemu wsparciu osoby dorosłej, będącej dla niego wzorem do naśladowania. Tylko wtedy w płacie czołowym mózgu może utrwalić się poczucie własnej sprawczości, będącej podstawą automotywacji [Hüther, Hauser 2014, s. 98–99, 104].

Nie ma dzieci pozbawionych talentów. Problem dotyczy dorosłych oraz systemu edukacji, który premiuje nie uczniów z największym potencjałem, lecz tych, którzy najlepiej potrafią dostosować się do systemu opartego na rywalizacji [Żylińska 2014, s. 9]. Dzieci mogąc wykorzystać swój potencjał z pewnością byłyby nie tylko mądrzejsze, ale także szczęśliwsze.

Współczesna szkoła systematycznie „zabija” w dzieciach cechy potrzebne do rozwiązywania zadań przyszłości, takich jak ufność, kreatywność, odwaga, upór, poczucie odpowiedzialności, czy społecznej świadomości. Konstytucyjnym obowiązkiem szkoły powinno być wychowywanie uczniów na dojrzałych i odpowiedzialnych obywateli, zdolnych do aktywnego uczestniczenia w społeczeństwie [Hüther, Hauser 2014, s. 180–181]. Możliwe będzie to tylko wtedy, gdy szkoła zapewni swoim podopiecznym jak najszersze możliwości rozwijania własnych talentów i kształtowania silnego charakteru. Wzajemne zaufanie, motywowanie do działania, wsparcie i szacunek do drugiego człowieka to priorytetowe elementy kultury nauczania sprzyjającego rozwijaniu talentów i budowaniu własnej wartości i sprawczości ucznia.

Kluczem do rozwiązania problemu wspierania dyspozycyjności twórczych dzieci w szkole jest twórczy nauczyciel – samotny w swoich twórczych działaniach, blokowany przez sztywny plan zajęć szkolnych [Wasilewska 2014, s. 293]. Ważnym postulatem staje się kształcenie i samorozwój nauczycieli w zakresie wiedzy o procesach poznawczych, myśleniu twórczym, czy chociażby wykorzystaniu metod, technik i zadań heurystycznych w pracy z dziećmi.

Szkoła powinna być dla ucznia miejscem przyjaznym, w którym każde dziecko czuje się bezpiecznie, do którego lubi przychodzić, by zdobywać wiedzę i rozwijać swoje zainteresowania, pasje, talenty [Michalak 2018, s. 12]. Warto więc rozwijać profilaktykę i edukację prawną, pokazać korzyści wynikające ze współpracy w grupie na rzecz innych, rozwijać empatię i kreatywność, a także uczyć odpowiedzialności, samorozwoju i kreatywności.

Wyjątkowe uzdolnienia dzieci niestety wciąż są mylone z dobrą oceną, podczas gdy zainteresowanie drugim człowiekiem, czy zdolność wsłuchania się w niego są kategoriami, które powinny pełnić zdecydowanie większą rolę w ocenianiu. W coraz bardziej złożonej rzeczywistości ważne jest, by dziecko umiało rozpoznać swój własny potencjał, nauczyło się współpracować z innymi, umiało nawiązywać relacje. Było otwarte na nowe kontakty i kompromisy, potrafiło rozwijać w sobie elastyczność i nie poddawało się naciskom. Współcześnie niezwykle istotne jest znaczenie kompetencji społecznych, w tym uporu, kreatywności i nonkonformizmu [Hüther, Hauser 2014, s. 22, 24].

Nawet największy talent ginie, gdy brakuje osoby, która go dostrzeże i będzie zachęcała, wspomagala dziecko w jego rozwoju.

Relacja dziecko – dorosły

Rozwój talentów i predyspozycji, jakie wykazuje mały człowiek, wymagają specjalnej relacji dziecko – dorosły. Będzie to możliwe jedynie wtedy, gdy opiekunowie spojrzą na specyficzne zdolności dziecka bez lęku i z troskaniem, kiedy przestaną wobec nich mieć określone zamiary i zrezygnują z konkretnych wyobrażeń na ich temat. Powinna to być relacja oparta na spotkaniu partnerów, którzy są otwarci na to, by uczyć się od siebie nawzajem, których cieszy wspólne odkrywanie i kształtowanie świata. Dzieci, żeby wyrosnąć na silnych, pewnych siebie, rozumnych dorosłych, chcących nadal rozwijać swoje wrodzone talenty, muszą czuć się kochane i bezwarunkowo akceptowane. Potrzebują do tego wyzwań i obowiązków, w konfrontacji z którymi mogą dojrzewać i kształtować potrzebne w życiu umiejętności [Hüther, Hauser 2014, s. 35, 116].

Dzieci chcą być wysłuchane przez dorosłych, chcą mieć prawo do wyrażania własnego zdania. Dorosli często zadają pytania, ale nie czekają na odpowiedź, przemawiają do dzieci, zamiast z nimi rozmawiać [Michalak 2018, s. 13].

Osoba wspomagająca dziecko w rozwoju tworzy własną teorię pomagania, poszerzając jego świadomość i umiejętności. Powinien bazować na wiedzy i doświadczeniu innych specjalistów z różnych dyscyplin naukowych, a także na doniesieniach i badaniach naukowych, dokonując tym samym własnej introspekcji. Pozwala ona dostrzec mocne i słabe strony w wykonywanym zawodzie, określić poziom własnych umiejętności i kompetencji, by w konsekwencji programować własny rozwój profesjonalny [Poleszak, s. 2]. Jakość wglądu w siebie danego nauczyciela warunkuje jego samoświadomość, a także kierunek i motywację jego samodoskonalenia.

„Współczesny świat stawia przed nauczycielami ogromne wymagania. Sukces uczniów będzie zależał od ich umiejętności kreatywnego podejścia do życiowych zadań i radzenia sobie ze złożonością przekształcającej się rzeczywistości. Nauczyciele już na etapie przedszkoli muszą wspierać wychowanków w twórczej aktywności. Konieczna jest kontynuacja tych działań na kolejnych etapach edukacji. Nauczyciele muszą wspierać uczniów w budowaniu postawy otwartości na świat i drugiego człowieka, rozwijać potrzebę poszukiwania i odkrywania, ale także zmieniania naszej rzeczywistości. Wiąże się to z koniecznością świadomego budowania motywacji wewnętrznej wychowanków do bycia twórczym” [Kopik 2013, s. 48].

Identyfikowanie i diagnozowanie uczniów zdolnych

W diagnozowaniu ucznia zdolnego wyróżnia się dwa kryteria: psychologiczne i pedagogiczne.

Pierwsze kryterium odnosi się do rozpoznawania zdolności u uczniów zdolnych; opiera się na specjalistycznych testach psychologicznych i pedagogicznych, które badają poziom intelektualny, uzdolnienia specjalne (np. twórcze), zdolności matematyczne, werbalne. Testy takie są przeprowadzane w specjalistycznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Narzędzia te dostarczają rzetelnej i trafnej diagnozy zdolności ucznia. Powinny stanowić element procedury poznawania dziecka, na którą składają się wyniki obserwacji i opinie rodziców, wychowawców i nauczycieli, którzy potrafią trafnie określić specyficzne cechy uczniów uzdolnionych [Czaja-Chudyba 2005].

Zdolności poznaje się najlepiej poprzez obserwację procesów i wyników działalności jednostki. Taką możliwość mają przede wszystkim rodzice i nauczyciele.

Ponawiane są próby ustalenia listy cech, którymi powinien odznaczać się uczeń zdolny. Taką listę sporządził brytyjski Departament Edukacji i Nauki w 1975 roku. Według niej za zdolnych można uznać uczniów, którzy:

- mają wysoką zdolność rozumowania, abstrahowania i uogólniania faktów;
- ujawniają znaczną ciekawość intelektualną;
- uczą się szybko i chętnie;
- mają szerokie zainteresowania;
- są zdolni do koncentracji i wytrwałości w rozwiązywaniu problemów;
- charakteryzuje ich bogatsze niż rówieśników słownictwo;
- są zdolni do samodzielnej i efektywnej pracy;
- wcześniej niż inni opanowują umiejętność czytania i potrafią z niej korzystać;
- wykazują zdolność wnikliwej obserwacji;
- wykazują inicjatywę i oryginalność w pracy umysłowej;
- wykazują wysoką sprawność umysłową i szybką reakcję na nowe pomysły;
- szybko uczą się na pamięć;
- interesują ich problemy natury człowieka i świata;
- mają niezwykłą wyobraźnię;
- z łatwością stosują się do skomplikowanych instrukcji;
- potrafią szybko czytać;
- mają różne i liczne hobby;
- mają rozległe zainteresowania czytelnicze;
- korzystają często z bibliotek;

→ są na ogół lepsi od innych w matematyce, szczególnie w rozwiązywaniu zadań [Sękowski 2001].

Trzeba jednak pamiętać, że nie wszystkie wymienione właściwości występują u każdego potencjalnie zdolnego ucznia. U dzieci zdolnych ze środowisk o niskiej kulturze mogą wystąpić tylko niektóre z nich.

Wyodrębnienie z grupy uczniów zdolnych nie jest w pełni możliwe wyłącznie na podstawie testowego pomiaru inteligencji. Na podstawie takich pomiarów można stwierdzić, że mamy do czynienia z jednostkami potencjalnie zdolnymi [Czaja-Chudyba 2005, Fechner-Sędzicka 2013, Gardner 2009, Janowski 2005, Sękowski 2001].

W celu opracowania kierunku pracy z osobą uzdolnioną niezbędna jest diagnoza realizowana w dwóch obszarach: pedagogicznym i psychologicznym [Czaja-Chudyba 2005, Fechner-Sędzicka 2013, Gardner 2009, Janowski 2005, Sękowski 2001]. Pierwszym etapem identyfikowania ucznia zdolnego jest wstępna diagnoza dokonywana przez wychowawcę, nauczyciela uczącego, która zapoczątkowuje złożony proces diagnozowania. To właśnie nauczyciel jest osobą, która dostrzega symptomy odmiennego funkcjonowania ucznia, analizuje je i opracowuje wnioski do dalszego poznawania. Praktyka szkolna pokazuje, iż te działania pozostają w obszarze dużej niepewności, nawet obaw związanych z poszukiwaniem odpowiedzi na pytania: Jak diagnozować? Jakie stosować narzędzia? Jak opisywać wyniki diagnozy? Problem z diagnozowaniem wynika z przekonania, iż badanie jest wartościowe wtedy, gdy opiera się na pomiarze z zastosowaniem gotowych, często wystandaryzowanych narzędzi badawczych. Tymczasem w rozporządzeniu MEN dotyczącym zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej (Dz. U. Poz. 1647) jest zapis mówiący o obserwacji jako sposobie rozpoznawania trudności i uzdolnień dzieci i młodzieży. Diagnoza w warunkach szkolnych ukierunkowana jest na identyfikowanie dzieci uzdolnionych i może być realizowana przez: obserwację, rozmowy z dzieckiem, rodzicami, nauczycielami, analizę wytworów (prace plastyczne), a także przy zastosowaniu nominacji rodziców, nauczycieli, rówieśników.

Identyfikowanie zdolności zaczyna się na etapie wychowania przedszkolnego i ma miejsce na każdym etapie edukacyjnym. Przedmiotem identyfikacji są różne obszary funkcjonowania ucznia: osobowościowe i środowiskowe, np.: warunki materialne, bytowe rodziny, zainteresowania ucznia, jego uzdolnienia, nastawienie i motywacja. Różnorodność metod diagnozowania uczniów zdolnych pozwala na ich dostosowanie do potrzeb i wieku uczniów.

Jednym z najbardziej powszechnych sposobów pracy nauczyciela jest obserwacja [Fechner-Sędzicka 2013, Gardner 2009, Janowski 2005, Sękowski 2001], która polega na wnikliwym spostrzeganiu, uważnym rejestrowaniu

i gromadzeniu danych dotyczących cech i zachowań uczniów w różnych warunkach ich funkcjonowania. Może być prowadzona w sposób swobodny lub bardziej ukierunkowany. Zabawa dziecka w wieku przedszkolnym może być cennym źródłem informacji na temat potrzeb dziecka, jego relacji z rówieśnikami, zainteresowań, poziomu rozwoju wyobraźni, sposobów komunikowania się z innymi, reagowania na porażkę czy sukces oraz radzenia sobie w różnych sytuacjach trudnych. Obserwacja uczniów szkoły podstawowej dostarcza nauczycielom ważnych informacji z zakresu zainteresowań ucznia, preferowanego stylu uczenia się, motywacji do podejmowania i kończenia prac oraz uzdolnień twórczych ujawniających się w chęci tworzenia czegoś nowego, oryginalnego, bogactwie pomysłów, dociekliwości poznawczej. Nauczyciel może tworzyć własne kwestionariusze obserwacji w oparciu o przygotowane wcześniej wskaźniki lub dokumentować cykl obserwacji w dzienniku obserwacyjnym (zwłaszcza wtedy, gdy obserwacja prowadzona jest przez dłuższy czas).

Kolejnym ważnym elementem poznawania ucznia jest rozmowa [Fechner-Sędzicka 2013, Sękowski 2001], gdyż dostarcza wiedzy w wielu zakresach jego funkcjonowania. Może być prowadzona z różnymi osobami, a jej celem jest zdobycie wiedzy o uczniu, jego zainteresowaniach, zachowaniu. Szczególnym rodzajem jest rozmowa z uczniem, w której zdobywamy takie informacje, jak: rodzaj zainteresowań, ulubione zajęcia, ulubione formy spędzania czasu wolnego, bogactwo i poprawność językowa, sposoby myślenia i wnioskowania, wyobraźnia dziecka.

Przykładowe pytania w rozmowie z uczniem w celu identyfikowania jego uzdolnień:

- Co najbardziej lubisz robić?
- Jakie są Twoje ulubione zajęcia?
- Co sprawia Ci największą radość?
- Jak najczęściej spędzasz czas wolny?
- Opisz siebie za 10 lat
- Jak myślisz, dlaczego uczniowie nie lubią szkoły?

Arkusze obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców. Arkusz ten jest odpowiedzią na potrzeby rodziców i nauczycieli, jest to narzędzie służące do identyfikowania dziecka zdolnego. Autorkami są Kopik i Zatorska [Sękowski 2001], które opracowały go w oparciu o koncepcję wielorakich inteligencji Gardnera. Może on stanowić „podstawę początkowej diagnozy profilu inteligencji dziecka”. Jego zastosowanie opiera się na obserwacji ukierunkowanej, prowadzonej przez nauczyciela bądź rodzica podczas różnych zabaw i zajęć angażujących dziecko.

Nominacja, zwłaszcza nauczycielska, jest często stosowaną metodą identyfikowania uzdolnień uczniów, a opiera się na ocenie ich szkolnych osiągnięć

lub celach nauczania szkolnego [Fechner-Sędzicka 2013, Gardner 2009, Janowski 2005, Sękowski 2001]. Mimo jej krytyki jest dobrym uzupełnieniem innych sposobów rozpoznawania uczniów zdolnych. Nominacja ucznia zdolnego przez nauczyciela stanowi ważny etap w procesie oceny jego zdolności i dlatego powinna być połączona z wiedzą merytoryczną i specjalistyczną diagnozą. Nominowanie uczniów zdolnych przez nauczycieli dopełnia proces identyfikacyjny, pozyskując wiedzę o uczniu z różnych źródeł.

Ukierunkowaniem dla nominacji mogą być pytania:

- Co takiego zaobserwowałeś w zachowaniu ucznia, co przekonuje Cię o jego uzdolnieniach?
- Czy i jakie problemy ma uczeń w szkole? Jakie zachowania prezentuje dany uczeń i dlaczego wzbudzają one Twoje zainteresowanie?
- Czy możesz scharakteryzować uzdolnienia ucznia?

Nominacje mogą też być udziałem rodziców, którzy mają szeroką wiedzę na temat rozwoju i zachowania swoich dzieci. Rodzic występuje w roli ważnego informatora, który przekazuje wiedzę dotyczącą wcześniejszych osiągnięć dziecka, stosowanych form wspierania tych osiągnięć, zainteresowań pozaszkolnych, potrzeb czy występujących w domu trudności. Nominacje rówieśników są łatwym sposobem zdobywania wiedzy o uczniach, gdyż dzieci są bardzo spostrzegawcze i szybko dostrzegają cechy i zachowania swoich kolegów. Jest to możliwe zwłaszcza podczas pracy zespołowej, gdzie zauważone cechy są podstawą do przydzielania ról i zadań, np. rola lidera przydzielana jest osobie, która ma cechy przywódcze, wyróżnia się umiejętnościami pracy w zespole, potrafi prezentować siebie na zewnątrz.

Prace ucznia są wyrazem jego osoby, odzwierciedlają cechy charakteru, wskazują na uzdolnienia, zainteresowania. Zaliczamy do nich wytwory wykonane w szkole, na lekcji plastyki, techniki, muzyki, czy zajęciach praktycznych. Ich wykonanie świadczy o wiedzy ucznia, jego dokładności, perfekcyjności, sposobie spostrzegania świata i ujmowania związków przyczynowo-skutkowych, jest też wyrazem sposobu myślenia i wyobraźni. Rysunki tematyczne dzieci uzdolnionych różnią się od innych przede wszystkim sposobem ujęcia tematu, bogactwem szczegółów i kolorów, pokazują też inne sposoby myślenia. W rysunkach na dowolny temat zawierają się indywidualne zainteresowania, doświadczenia, potrzeby, wyobraźnia. Poza rysunkami, przedmiotem analiz służących identyfikowaniu zdolności, mogą być zeszyty dziecka ze swobodnymi wypowiedziami, jego pamiętniki, które dowodzą zainteresowań i zdolności językowych, literackich. Zbieranie różnych informacji o uczniu w wielu sferach rozwojowych świadczy o holistycznym podejściu w diagnozie jego zdolności i uzdolnień [Fechner-Sędzicka 2013, Gardner 2009, Janowski 2005, Sękowski 2001].

Uczniowie zdolni tworzą zróżnicowaną grupę pod względem popularności i akceptacji wśród swoich rówieśników. Uzupełnieniem diagnozy nauczyciela będzie poznanie miejsca, jakie zajmuje uczeń zdolny w klasie szkolnej. Zastosowanie technik socjometrii pozwoli na określenie wskaźnika uznania klasowego, popularności rówieśniczej czy wskaźnika ekspansji uczuciowej. Najbardziej popularną techniką jest test wyboru, który polega na typowaniu osób do podanych kryteriów, np. „Z kim chciałbyś się wspólnie uczyć? Kto jest w stanie dobrze wytłumaczyć Ci lekcje z matematyki? Kogo wybrałbyś na przewodniczącego klasy?”. Wyniki badania techniką socjometrii pomogą w ustaleniu, jaką zajmuje on pozycję w strukturze klasy szkolnej? Czy jest akceptowany przez rówieśników? Czy jest postrzegany przez rówieśników jako uzdolniony? [Fechner-Sędzicka 2013, Gardner 2009, Janowski 2005, Sękowski 2001].

Wymienione metody identyfikowania uczniów zdolnych nie obejmują szeregu narzędzi typu formularze, skale wskaźnikowe czy testy psychologiczne, które wykorzystywane są przez specjalistów w poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Szczegółowe zestawienie zostało zawarte w tabeli nr 1.

Działania identyfikacyjne szkoły nie są bowiem działaniami jednego nauczyciela, ale całego zespołu, w którym każdy ma swój udział w diagnozie i planowaniu pracy z uczniem zdolnym. Współpraca nauczycieli, wzajemne rozumienie siebie i swoich potrzeb, umiejętność komunikowania się stanowią istotny wkład w proces nauczycielskiego poznania ucznia.

Tabela 1. Zestawienie wybranych narzędzi diagnozy ucznia zdolnego

Nazwa narzędzia	Szkoła podstawowa	Gimnazjum	Szkoła ponadgimnazjalna
Arkusz Identyfikacji Trzech Składników Talentu Eby i Smutny (1998)			
Bateria Testów APIS- P (R) A. Matczak, A. Jaworowska, A. Ciechanowicz, J. Stańczak, E. Zalewska (1995)			

Skala Dojrzałości Umysłowej Columbia Polska adaptacja: A. Ciechanowicz (1990)			
Narzędzie Rozpoznania w Szkole Podstawowej Eby. Nauczycielski Formularz Rekomendacji J.W. Eby (1998)			
Wskaźnik Eby zachowań znamionujących uzdolnienie. Ogólna lista cech J.W. Eby (1998)			
Scheduła obserwacyjna ogólna, Cz. Nowaczyk			
Test do badania poziomu sprawności manualnej i percepcji wzrokowej H. Spionek			
Test dla rodziców Davida Lewisa			
Test kontrolny dla rodziców i nauczycieli „Zdolności dziecka”			
Arkusze obserwacji dziecka dla nauczycieli i rodziców A. Kopik, M. Zatorska (2010)			
Kwestionariusz Twórczego Zachowania (KANH) S. Popek (2000)			
Rysunkowy Test Twórczego Myślenia (TCTDP) Adaptacja polska: A. Matczak, A. Jaworowska, J. Stańczyk (2000)			
Dwuwymiarowy Inwentarz Inteligencji Emocjonalnej DINEMO A. Jaworowska, A. Matczak, A. Ciechanowicz, J. Stańczyk i E. Zalewska (2006)			
Test Rozumienia Emocji (TRE) A. Matczak, J. Piekarska (2011)			
Nauczycielski kwestionariusz obserwacji umiejętności ucznia Layocka			
Zestawy kontrolne do rozpoznawania zdolności naukowych, artystycznych, talentu twórczego, talentu językowego, matematycznego, sportowego, przywódczego i organizacyjnego, G. Lewis			
Wielowymiarowy Kwestionariusz Preferencji (WKP) A. Matczak, A. Jaworowska, A. Ciechanowicz, E. Zalewska, J. Stańczyk (2006)			
Skala Postaw Twórczych i Odtwórczych (SPTO) R.M. Sigva (2011)			
Kwestionariusz Inteligencji Wielorakich H. Gardnera (2002)			
WISC-R – Skala Inteligencji Wechslera dla Dzieci SB-5			

Źródło: opracowanie własne.

Metody i techniki rozwijania zdolności uczniów

W przypadku wspomagania rozwoju zdolności w przedszkolu czy szkole ważne jest zapewnienie spójności działań na rzecz dziecka. Model pracy z dzieckiem zdolnym powinien obejmować następujące etapy: rozpoznanie uzdolnień, diagnozę, analizę zasobów placówki, projektowanie działań wspierających rozwój zdolności, realizację, ewaluację.

Do realizacji tak zaplanowanych etapów zaleca się, wynikające z koncepcji wielostronnego kształcenia Wincentego Okonia, następujące strategie nauczania:

1. Asocjacyjna (A) – w tej strategii uczniowie przyswajają gotową wiedzę za pomocą podająco-ilustracyjnych metod nauczania; celem tej strategii jest zapamiętanie informacji podawanych przez nauczyciela;
2. Badawcza (P) – uczniowie samodzielnie zdobywają wiedzę poprzez rozwiązywanie problemów różnymi sposobami; celem tej strategii jest samodzielne podejmowanie decyzji, ocena własnej działalności oraz rozwijanie myślenia problemowego;
3. Eksponująca (E) – jej celem jest wyzwalanie emocji dzieci poprzez wykorzystanie różnorodnych dzieł sztuki (plastycznych, muzycznych, teatralnych itp.). Odbywa się to z udziałem metod ekspresji słownej, ruchowej, muzycznej czy technicznej;
4. Operacyjna (O) – wymaga zastosowania metod praktycznych, takich jak np. eksperymenty, doświadczenia, zajęcia praktyczne, twórcze, społeczne itp. Aktywność dzieci, ich samodzielność przewyższa działalność nauczyciela [Kraśiński 2001, s. 93–94].

W pracy dydaktyczno-wychowawczej – rozwijającej zdolności uczniów – ważne jest zastosowanie wszystkich czterech strategii (a nie zatrzymywanie się wyłącznie na asocjacyjnej). Umożliwia to wielostronną stymulację dziecka we wszystkich czterech obszarach jego rozwoju: poznawczym, fizycznym, emocjonalnym i społecznym. Tylko całościowe oddziaływanie spowoduje harmonijny wzrost dziecka i rzeczywiste dostrzeżenie jego mocnych stron.

Wśród metod i technik rozwijających zdolności dzieci zgodnie ze strategiami nauczania Okonia znajdują się np. metody asymilacji wiedzy, metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy, metody waloryzacyjne (eksponujące), metody praktyczne, metody myślenia konwergencyjnego, metody pytań problemowych, metody myślenia dywergencyjnego czy inne metody rozwijające twórczość dzieci (synektyka w edukacji) [Kraśiński 2001]. Nauczyciel powinien posiadać szeroką znajomość różnorodnych sposobów pracy i w zależności od potrzeb i możliwości ucznia zastosować wybrane metody. Poniżej zostaną zaprezentowane wybrane metody i techniki rozwijania zainteresowań i zdolności dzieci,

możliwe do wykorzystania zarówno na lekcjach, jak i na zajęciach pozalekcyjnych.

Metody asymilacji wiedzy polegają na przekazywaniu przez nauczyciela określonych treści za pomocą np. pogadanki, czyli ukierunkowanej rozmowy nauczyciela z dziećmi, w której nauczyciel zadając pytania, zna odpowiedzi uczniów [Harzyńska 2012, s. 202]. Popularnym sposobem pracy jest wykorzystanie książki (tekstu czy ilustracji) i omawianie zawartych w niej informacji. Metody asymilacji wiedzy są najbardziej popularnym sposobem nauczania i niezwykle istotnym z dydaktycznego punktu widzenia (bo określoną wiedzę nauczyciel musi przekazać). Jednakże nie należy się na nich zatrzymywać, gdyż uczeń w tej sytuacji jest tylko biernym odtwórcą przekazywanych wiadomości. Brak tutaj miejsca na samodzielność, postawę badawczą czy innowacyjność.

Wyzwalaniu ciekawości świata i rozwojowi zdolności mogą służyć metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy [Harzyńska 2012, s. 202]. Wśród tej grupy metod znajduje się coraz częściej popularna burza mózgów (inaczej giełda pomysłów) polegająca na wskazaniu jak największej ilości rozwiązań określonego problemu, a następnie wspólnego wybrania najlepszego pomysłu. Interesującym sposobem pracy jest również wykorzystanie metod sytuacyjnych, których celem jest wprowadzenie uczniów w konkretną sytuację służącą rozwiązaniu problemu. Istotne jest tutaj przewidywanie skutków działań oraz odpowiedzialność za podejmowane wybory.

Samodzielnemu dochodzeniu do wiedzy sprzyja także wykorzystanie gier dydaktycznych, które mają charakter zabawowy, występują w nich określone reguły i zadanie dydaktyczne. Ich celem jest dążenie do twórczego opanowania wiedzy, nauka poszanowania zasad, współzawodnictwa, kształtowanie funkcjonowania w grupie społecznej. Wyróżnia się gry słowne, ruchowe, obrazkowe, muzyczne, komputerowe, z użyciem realnych przedmiotów.

Wśród ciekawych sposobów rozwijania zdolności, będących przykładem samodzielnego dochodzenia do wiedzy, znajduje się programowanie. Okazuje się, że programować można już od najmłodszych lat, dlatego aktualnie obowiązująca podstawa programowa wprowadza programowanie jako jeden z celów szczegółowych edukacji wczesnoszkolnej. Także w podstawie programowej wychowania przedszkolnego znajdują się umiejętności, które można realizować za pomocą programowania (np. układanie w logicznym porządku poszczególnych elementów, tworzenie sekwencji, rozwiązywanie zadań za pomocą różnych sposobów). Takie podejście sprzyja rozwijaniu myślenia problemowego, kształtowaniu umiejętności dostrzegania reguł w otaczającym świecie, realizowaniu celów różnymi sposobami oraz kreowaniu rzeczywistości [Wing 2014]. Korzystanie z nowoczesnych urządzeń informatycznych we

współczesnych czasach jest sytuacją niemalże oczywistą, dlatego celowe i zaplanowane działanie w tym kierunku w przedszkolu czy szkole wydaje się być koniecznością. Wśród przykładów narzędzi służących do programowania w przedszkolu i szkole znajdują się roboty, czyli interaktywne roboty do nauki programowania, które można wykorzystywać w grupach nawet najmłodszych dzieci. Programowanie z wykorzystaniem robota można rozpocząć bez użycia urządzeń informatycznych – najpierw z pomocą kredek czy flamastrów (rysowanie kolorowych linii będących drogą dla robota) poprzez zakodowanie sposobu poruszania i efektów świetlnych robota aż do włączania w ten proces urządzeń (np. tabletów czy komputerów) i korzystanie ze wskazanych stron internetowych².

Nieco innym narzędziem do nauki programowania, choć działającym na podobnej zasadzie, jest zestaw „Scottie Go! Kosmiczne kodowanie”. Składa się on z planszy edukacyjnej, którą można wykorzystać do pracy na podłodze, z 12 sztuk kafelków z obrazkami, dotyczących fabuły gry, z 53 sztuk dużych puzzli magnetycznych zawierających cyfry oraz odpowiadającej im ilości kropek oraz QR kodów umożliwiających odczytanie ich przez aplikację. Programowanie z użyciem „Scottiego” doskonali umiejętność myślenia analitycznego i logicznego, rozwija intuicję algorytmiczną, ćwiczy rozwiązywanie problemów i doskonali pracę w grupie. Programować można wyłącznie na podłodze, układając kafelki i projektując drogę Scottiego wyłącznie offline, można też dołączyć do tego bezpłatną aplikację (konieczne jest urządzenie z aparatem, np. telefon albo tablet), za pomocą której odczytujemy zaprogramowaną na planszy drogę małego kosmity³.

Kolejną grupą metod sprzyjających rozwijaniu zdolności są metody waloryzacyjne (eksponujące): impresyjne i ekspresyjne [Harzyńska 2012, s. 202]. W pierwszych organizuje się uczestnictwo dzieci w sytuacjach sprzyjających przeżyciom emocjonalnym. Istotne jest tutaj eksponowanie wartości: społecznych, moralnych, estetycznych, naukowych. Dzieci zdobywają wiadomości o świecie i w sposób praktyczny konfrontują zdobyte informacje w różnorodnych rzeczywistych sytuacjach. Metody ekspresyjne ułatwiają wyrażanie własnych przeżyć w konkretnej działalności (słownej, plastycznej, muzycznej, konstrukcyjnej, teatralnej itp.).

Narzędziem służącym realizacji zajęć metodami eksponującymi może być lalka teatralna. Współcześni badacze i nauczyciele oddzielili lalkę od teatru, w którym służyła ona wyłącznie odzwierciedleniu wyreżyserowanej historii i wykorzystali jej teatralne możliwości podczas pracy z dziećmi, przypisując jej

² np. <http://www.ozobot.pl/>

³ Aplikację można pobrać ze strony: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.netictech.scottiegoedu&hl=pl>

rolę edukacyjną, wychowawczą i terapeutyczną [Król 2018]. Skuteczność wykorzystania lalki teatralnej w czasie zajęć w przedszkolu i edukacji wczesnoszkolnej dostrzegli badacze m.in. w USA, Wielkiej Brytanii, Słowenii czy Izraelu. W USA w szkole podstawowej w Phoenix miał miejsce dwudziestotygodniowy projekt, w którym prowadzono zajęcia z użyciem kukiełki Wally'ego. Efektem była poprawa zachowania dzieci przedszkolnych i wczesnoszkolnych z zaburzeniami emocjonalnymi, opóźnieniami rozwojowymi i z ADHD [Venter 2010]. Amerykańska psychiatra Lynne Jones wykorzystywała pacynki w celu zniwelowania lęków dzieci po przeżytych tsunami [Shukor 2005]. W Wielkiej Brytanii w latach 2003–2005 zrealizowano projekt „The Puppet Project”, w którym badano skuteczność prowadzenia lekcji z przedmiotów ścisłych z wykorzystaniem lalek [Keogh i in. 2008]. H. Korošec prowadziła w 2013 roku badania dotyczące użycia lalek na zajęciach w przedszkolu i szkole [Korošec 2012]. Wyniki miały służyć włączeniu lalek w ciągłą i systematyczną pracę tą metodą. W 2015 roku w Izraelu badania zrealizowali R. Remer i D. Tzurriel, a ich celem było wskazanie rezultatów wykorzystania lalek we wczesnej edukacji [Remer, Tzurriel 2015].

Dzieci traktują lalkę jako odrębną istotę mimo tego, że jest animowana przez nauczyciela. Dzięki temu szybciej się otwierają, przełamują nieśmiałość i lęki, mają większą motywację do podejmowania działań i chętniej uczestniczą w propozycjach nauczyciela. W trakcie zajęć z wykorzystaniem lalki rozwijana jest wyobraźnia i kreatywność dziecka, lalka staje się najbliższym przyjacielem, który wzbudza emocje, wspiera, bawi i uczy.

Sporo uwagi w rozwijaniu zdolności warto poświęcić metodom praktycznym, gdzie dzieci mogą realizować różnorodne zadania poprzez np. prace hodowlane w szkole czy w domu albo prace społeczne na rzecz środowiska lokalnego [Harzyńska 2012, s. 202]. Zdobywanie wiedzy i umiejętności poprzez doświadczenia sprzyja skutecznemu zapamiętywaniu nowych informacji i jest bazą do tworzenia nowych, innowacyjnych rozwiązań. Interesującym sposobem budzenia ciekawości dziecięcej są eksperymenty, które dzieci samodzielnie wykonują, a przez to dostrzegają właściwości i zależności, fizyczne, biologiczne czy chemiczne. Okazuje się, że robienie eksperymentów lub doświadczeń wcale nie jest skomplikowane, a wręcz możliwe, dzięki łatwo dostępnym i niedrogim produktom (co jest istotne przy planowaniu budżetu w przedszkolu lub szkole). Wśród kreatywnych doświadczeń może znaleźć się robienie popularnego „slime'a”, czyli rozciągliwej masy, do której wykonania wykorzystuje się: klej, wodę, aktywator, czyli boraks – $\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7$ (zawarty np. w płynie do soczewek) i sodę oczyszczoną⁴. W efekcie

⁴ Przepis na slime'a: klej przezroczysty – 60 ml, 2 łyżki wody, 2 łyżki płynu do soczewek, szczypta sody oczyszczonej. Wlewamy do miski klej, dodajemy wodę, mieszamy łyżką, dole-

połączenia składników slime nie przykleja się do dłoni i można zmienić jego kształt w dowolny sposób. Samodzielne zrobienie slime'a jest alternatywą do kupna gotowej zabawki, a może być początkiem do dyskusji na temat różnych cieczy i substancji chemicznych i tworzenia generalizacji przydatnych w innych obszarach nauki.

Innymi przykładami doświadczeń są te związane z gęstością wody, np. eksperyment „tęczowa woda”, do którego potrzebujemy 5 szklanek, cukier, strzykawkę z oznaczoną pojemnością (np. 60 ml), barwniki spożywcze oraz wrzątek. Ustawiamy szklanki jedna obok drugiej, pierwsza pozostaje pusta, do 4 szklanek wsypujemy cukier, do drugiej 2 łyżki, do trzeciej 4 łyżki, do czwartej 8 łyżek. Następnie wszystkie 5 szklanek zalewamy wrzątkiem (po 60 ml), mieszamy tak, by cukier się rozpuścił, dodajemy barwniki (do każdej szklanki osobno). Zaobserwujemy różną objętość wody w każdej szklance, mimo dodania takiej samej ilości wody. Następnie do osobnej szklanki wlewamy taką samą pojemność wody ze szklanki 1, 2, 3, 4 i 5 (istotna jest kolejność). Zaobserwujemy, że ciecze się nie mieszają i w efekcie uzyskamy efekt tęczowej wody.

Podobny efekt uzyskamy przy doświadczeniu z gorącą oraz zimną wodą i barwnikami spożywczymi. Potrzebujemy: dwie szklanki: zimna woda z barwnikiem i gorąca woda z barwnikiem, podkładka. Przechylamy szklankę z gorącą wodą na szklankę z zimną, zakrywając gorącą wodę tak, by się nie wylała. Potem powoli wysuwamy podkładkę. Ciecze się nie wymieszają, co wynika z różnej gęstości wody. To, jak i wcześniejsze doświadczenie, oprócz efektu wizualnego pobudza ciekawość badawczą dzieci i może stać się inspiracją do poszukiwania odpowiedzi na różne problemy naukowe.

Ciekawą grupą doświadczeń są zabawy sensoplastyczne, do których wykorzystuje się m.in. naturalne produkty, takie jak mąka, mleko, barwniki spożywcze, olej czy cytryny. Celem tego jest stymulacja wielozmysłowa, rozwijanie kreatywności i budzenie postawy badawczej. Przykładem może być robienie piasku kinetycznego, do którego potrzebujemy grysik, piankę do golenia, barwnik i olej. Po połączeniu składników uzyskujemy masę plastyczną podobną w swej konsystencji do piasku, z której możemy np. za pomocą foremek tworzyć różne wzory.

Innym, atrakcyjnym dla dzieci, doświadczeniem jest „malowanie na mleku”. Do tego eksperymentu niezbędny będzie płaski talerzyk, mleko (o jak największej zawartości tłuszczu), barwniki spożywcze (min. 3 kolory), płyn do mycia naczyń i patyczek do uszu. W trakcie ćwiczenia najpierw wlewa się mleko tak, aby przykryć dno, potem trzeba wsypać małą ilość barwników w różne miej-

---

wamy płyn do soczewek i dalej mieszamy, a następnie dodajemy odrobinę sody oczyszczonej, mieszamy ręką, urabiamy masę, po chwili slime odkleja się od dłoni.

sca na talerzyku. Następnie wkłada się zamoczony w płynie patyczek w poszczególne barwniki. W wyniku tych działań barwniki „uciekają” od patyczka, tworząc na mleku kolorowe obrazy.

Doświadczenia zmysłowe, a zarazem wyciągnięcie ciekawych wniosków fizycznych umożliwia robienie cieczy nienewtonowskiej, do której wykorzystuje się mąkę ziemniaczaną, wodę i barwnik spożywczy dla uzyskania efektu wizualnego. Okazuje się, że powstała substancja raz zachowuje się jak ciało stałe, a raz jak ciecz. Ciecz nienewtonowska jest zaprzeczeniem hydrodynamicznego prawa Newtona, mówiącego o tym, że wszystkie ciecze mają określoną stałą lepkość. Zabawa tak zrobioną substancją z jednej strony dostarcza informacji na temat zjawisk fizycznych, a z drugiej rozwija motorykę małą i wyzwala kreatywność.

Rozwijaniu talentów może również służyć robienie masy porcelanowej⁵, której wykonanie stymuluje zmysł dotyku. Z masy porcelanowej tworzy się dzieła plastyczne, a ich temat ogranicza jedynie wyobraźnia dziecka.

W przypadku metod praktycznych niewątpliwym ich atutem jest zdobywanie doświadczeń w naturalny sposób, co jest alternatywą dla tradycyjnego przekazywania wiedzy metodami podawczymi. W przypadku najnowszych osiągnięć neurodydaktyki (o tym jak najefektywniej zapamiętuje nasz mózg), wiedza ta może służyć takiemu projektowaniu zajęć, by nauczanie i uczenie się było dużo bardziej skuteczne.

Wśród metod nakierowanych na wyzwalamie samodzielności dzieci znajduje się tutoring zakładający indywidualne podejście nauczyciela do ucznia. Celem tutoringu jest integralny wzrost dziecka oraz wsparcie jednostki w pobudzaniu wszystkich sfer rozwoju. Istotą w pracy tutora z podopiecznym jest partnerska relacja oparta na wzajemnym szacunku, zaufaniu i zaangażowaniu obydwu osób [Baranowska 2014, s. 14]. Trzeba jednak pamiętać, że w szkole praca nauczyciela z jednym uczniem jest trudna do zrealizowania ze względu na dużą liczebność klas. Alternatywą dla pracy nauczyciela z uczniem może być tzw. tutoring rówieśniczy, w którym uczniowie w parach są dla siebie tutorami. Efektem takiego sposobu pracy jest wzajemna odpowiedzialność za siebie, większa motywacja i zaangażowanie oraz rozwój zainteresowań i uporządkowanie wiedzy.

Pracę w grupie umożliwia metoda WebQuestu, w której podobnie jak w popularnej metodzie projektu realizuje się wybrane projekty [Grabania-Mukerji 2012, s. 69–70]. Różnicą do klasycznej metody projektów jest to, że określone zadania realizuje się wyłącznie albo w większości z wykorzystaniem interne-

⁵ Przepis na masę porcelanową: jedna porcja kleju wikal np. 300 ml, taka sama porcja mąki ziemniaczanej, dwie łyżki soku z cytryny, dwie łyżki oliwki.

tu. Nie chodzi tutaj jednak o bezmyślne kopiowanie informacji, ale poszukiwanie rzetelnych wiadomości, rozwijanie umiejętności oceny tychże treści oraz korzystanie ze źródeł naukowych. WebQuesty umożliwiają samodzielność uczniów, nie mają ograniczenia np. obszarowego (za pomocą Internetu można znaleźć się w dowolnym zakątku świata) oraz bazują na technologiach informacyjnych, tak niezbędnych we współczesnej rzeczywistości.

Zaprezentowane wyżej metody i techniki rozwijania zdolności są tylko wybranymi przykładami z ogromu możliwości, jakie prezentuje współczesna dydaktyka. Ważne, by nauczyciele i rodzice znali różne sposoby pracy tak, aby rozwijać mocne strony oraz talenty dzieci i dopasować je do ich indywidualnych potrzeb i możliwości.

Podsumowanie

Koncepcja kształcenia uczniów zdolnych jest tematem wielu debat oświatowych i przedmiotem licznych analiz badawczych. Współczesna szkoła, której działania polegają głównie na transmisji wiedzy, nie stwarza korzystnych warunków rozwoju dla uczniów uzdolnionych. Obecność w programach szkolnych zadań o charakterze konwergencyjnym nie zaspokaja specjalnych potrzeb tych osób, którzy zdecydowanie wolą rozwiązywać problemy o charakterze dywergencyjnym. W tworzeniu koncepcji edukacji uczniów zdolnych należy odwołać się do pedagogiki twórczości i psychologii myślenia.

Praca z jednostkami utalentowanymi nie może ograniczać się jedynie do stymulowania rozwoju poznawczo-intelektualnego, ale powinna dotyczyć także wspierania rozwoju i wyposażania ich w kompetencje emocjonalne i społeczne. Należy zatem zapewnić dziecku zdolnemu równowagę w procesach kształcenia zdolności oraz rozwoju pożądanых cech osobowości. Brak właściwej stymulacji uczniów w szkole prowadzi najczęściej do znużenia i niechęci, a w konsekwencji do kształtowania stosunku do obowiązków szkolnych.

Uczniowie zdolni mają odmienne od swych rówieśników potrzeby rozwojowe. Ich zaspokojenie wymaga odpowiedniego, dostosowanego do ich właściwości, nauczania. Na ogół pozostają oni w normalnych klasach szkolnych. Stwarza im to niezbyt sprzyjające warunki uczenia się i rozwoju, nauczycielom zaś pewne kłopoty i problemy. Próbuje się więc umieszczać uczniów zdolnych w klasach programowo wyższych i tworzyć klasy wyselekcjonowane według kryterium zdolności. Wszystko ma dobre i złe strony. Umieszczanie jednostek zdolnych w klasach wyższych powoduje zakłócenia procesów przystosowania

i rozwoju społecznego. Klasy wyselekcjonowane budzą obawy, że dokonuje się w szkole segregacji na lepszych i gorszych. Szkolnictwo specjalne jest konieczne dla dzieci i młodzieży o uzdolnieniach artystycznych.

Nie ma więc uniwersalnych rozwiązań. Nie wolno jednak pozostawiać jednostek zdolnych własnemu losowi, gdyż wiąże się to ze stratą nie tylko dla nich, ale i dla zbiorowości.

Literatura

- Baranowska A., 2014, *Tutoring jako alternatywna metoda pracy z uczniami zdolnymi w szkole*, „E-mentor”, nr 5 (57).
- Czaja-Chudyba I., 2005, *Odkrywanie zdolności dziecka*, Kraków.
- Fechner-Sędzicka I., 2013, *Model pracy z uczniem zdolnym w szkole podstawowej*, Warszawa.
- Gardner H., 2009, *Inteligencje wielorakie. Nowe horyzonty w teorii i praktyce*, Warszawa.
- Goetz M., 2018, *Mindfulness w szkole*, „Głos Pedagogiczny”, nr 2, s. 46–49.
- Grabania-Mukerji M., 2012, *Metoda WebQuestu w nauczaniu języków obcych*, „Zeszyty Glottodydaktyczne”, Zeszyt 4.
- Harzyńska J., 2012, *Metody pracy z uczniami dorosłymi*, „EDUKACJA HUMANISTYCZNA” nr 1 (26).
- Hüther G., Hauser U., 2014, *Wszystkie dzieci są zdolne. Jak marnujemy wrodzone talenty*, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk.
- Janowski A., 2005, *Zbieranie i wykorzystywanie informacji o uczniu i klasie (socjometria)* [w:] Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, Warszawa.
- Jaros A., Koziej S., Kupczewski K., Parlak M., (red.), *Kompetentny nauczyciel wczesnej edukacji inwestycją w lepszą przyszłość*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce.
- Keogh B., Naylor S., Maloney J., Simon S., 2008, *Puppets and engagement in science: a case study*, „NorDiNa”, 4 (2)/ s. 142–150.
- Kopik, A., 2013, *Jak budować mosty, czyli o dialogu przedszkola i szkoły* [w:] Jaros A., Koziej S., Kupczewski K., Parlak M. (red.), *Kompetentny nauczyciel wczesnej edukacji inwestycją w lepszą przyszłość*, t. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, Kielce.
- Kraśniński A., 2001, *Teoria kształcenia wielostronnego Wincentego Okonia w dydaktyce szkolnej i katechetycznej*, „Seminare. Poszukiwania naukowe 17”, s. 89–98.
- Kubala-Kulpińska A., 2018, *Odkryj swoje mocne strony – diagnoza talentów według Galupa a sposób zarządzania*, „Głos Pedagogiczny”, nr 9, s. 56–64.
- Korošec H., 2012, *Playing with Puppets in Class – Teaching and Learning with Pleasure* [w:] Kroflin L. (red.), *The Power of the Puppet*, The UNIMA Puppets in Education, Development and Therapy Commission Croatian Centre of UNIMA, Zagreb.

- Król K., 2018, *Lalka typu „muppet” w procesie dydaktyczno-wychowawczym dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnym* [w:] Wolny B., Lis M. (red.), *Specjalne potrzeby edukacyjne ucznia w praktyce życia szkolnego*, Wydawnictwo Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
- Michalak M., Wojciechowska A., Szkoła – miejsce, gdzie dzieci mogą rozwijać swoje talenty, „Głos Pedagogiczny”, nr 1, s. 9–13.
- Poleszak W., brak roku, *Tworzenie warunków do rozwoju ucznia zdolnego*, <http://docplayer.pl/63394235-Tworzenie-warunkow-do-rozwoju-ucznia-zdolnego-oprac-wieslaw-poleszak.html> (dostęp: 11.02.2019).
- Remer R., Tzuril D., 2015, „*I Teach Better with the Puppet*” – *Use of Puppet as a Mediating Tool in Kindergarten Education – an Evaluation*, „*American Journal of Educational Research*”, 3(3), s. 356–365.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. Poz. 1647).
- Sękowski A., 2001, *Osiągnięcia uczniów zdolnych*, Lublin.
- Shukor S., *Tsunami children get puppet help* [w:] “news.bbc.co.uk” <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4416267.stm>, (dostęp: 14.04.2017).
- Stępień-Cach K., Sztorc A., 2019, *Trening umysłu*, „Psychologia w szkole”, nr 1, s. 56–62.
- Venter J., 2010, *School-based intervention for K-second graders presenting with disruptive behavior*, Abstract no. 5–26, American Psychiatric Association, APA.
- Wasilewska A., 2014, *Diagnozowanie i wspieranie myślenia twórczego – zaniedbany obszar edukacji wczesnoszkolnej* [w:] Niemierko B., Szmigel M.K. (red.), *Diagnozy edukacyjne: dorobek i nowe zadania: XX Krajowa Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej*, Gdańsk.
- Wing J.M., 2014, *Computational Thinking Benefits Society*, *Social Issues in Computing*.
- Żylińska M., 2014, *Wstęp do wydania polskiego* [w:] Hüther G., Hauser U., *Wszystkie dzieci są zdolne. Jak marnujemy wrodzone talenty*, Wydawnictwo Dobra Literatura, Słupsk.